

OSMAN CEMAL KAYGILI'NIN GEZİ YAZILARINDA ESKİ İSTANBUL'UN EĞLENCE MEKÂN LARI

A. Mecit CANATAK*

ÖZET

Kentlerin ulusal kültür içerisinde tanımlanmalarını sağlayan kendine has bazı özellikleri vardır. Eğlence kültürü bu unsurlardan biridir. İstanbul da böyle bir kentsel dokuya sahiptir. Türk edebiyatının önemli yazarlarından Osman Cemal Kaygılı'nın Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme aldığı yazılarında İstanbul'daki mekânların eğlence kültürünü görmek mümkündür. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, Sermet Muhtar Alus gibi gözlem yeteneğine sahip olan Osman Cemal, İstanbul'u semt semt, sokak sokak dolaşarak halkın gündelik hayatını, eğlence kültürünü sorgular. Şehrin her tarafına yayılmış olan gazinolar, kahveler, gezinti yerleri, plajlar, hamamlar gibi halkın toplu olarak bulunduğu yerlerin eğlence kültürünü anlatır. Bu yazılardan anlaşıldığı kadarıyla söz konusu mekânlar sadece yenilip içilen, gezilen, yıkanılan, denize girilen yerler değildir. Her dinden ve ırktan insanların barış içerisinde yaşadığı ve bir araya geldiği bu mekânlar değişik aktivitelerle eğlence kültürünün devam edildiği önemli merkezler de olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Eski İstanbul, Osman Cemal Kaygılı, Eğlence Mekânları.

ENTERTAINMENT VENUES IN OSMAN CEMAL KAYGILI'S, A RECORDER OF ANCIENT ISTANBUL, TRAVEL ARTICLES

ABSTRACT

There are some unique features of cities that provide definitions in national culture. Entertainment culture is also one of these elements. Istanbul is one of the good examples that expresses urban texture, as well. It is possible to see the entertainment culture of the venues of Istanbul in the writings, of Osman Cemal Kaygılı, one of the important writers of Turkish literature, which he wrote in the early years of the Republic. Osman Cemal, who is a good observer like Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, Sermet Muhtar Alus, queries the daily lives and entertainment culture of the people travelling around Istanbul district by district and street by street. He tells about the entertainment culture of the places where people gathered, such as casinos, coffee shops, recreational areas, beaches, public baths that spread all over the city. As it is understood from the writings, the places in question are not only the venues where people ate or drank, visited, had a bath or

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: mcanatak@hotmail.com

swam. These venues, where people in different religions and races lived in peace and came together, had also become an important center where entertainment culture continued with different activities.

Key Words: Turkish Literature, Ancient Istanbul, Osman Cemal Kaygılı, Places of Entertainment.

Eğlenmek ve eğlence kültürü insanlık tarihi kadar eskidir. Şekli ve çeşitleri değişiklik gösterse de her zaman var olmuştur. Toplumların kendilerine özgü kültürel yapılarından hareketle oluşan eğlenceler, toplum hayatının değişmesinde de önemli etkiye sahiptir. Türk toplumunda, özellikle İstanbul'da sosyal hayatın dönüşümünde batılı yaşam tarzı kaynak olarak kabul edilmiştir. Siyasî, sosyal ve kültürel değişmeler gündelik alışkanlıkların değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu değişmelerin karşılığını ilk bulduğu yer şüphesiz ki İstanbul olmuştur. İstanbul çok farklı algılayışlarla dile getirilmiş, burayı ziyaret eden sanatkarlar zaman zaman kentin her anının bayram havası içerisinde geçtiğini anlatmaktan geri durmamışlardır.¹

Edebiyatta gezi türünün uzun bir geçmişi vardır. Bu günkü tanımına ve niteliğine tam uymasa da çok eski çağlarda gezi türünden sayılabilecek örneklerin bulunduğu bilinir. Greklerden başlayarak günümüze kadar çeşitli ülkelerden birçok gezgin, elçi, şair ve yazar gezip gördükleri yerleri anlatan eserler üretmişlerdir.

19. yüzyıl Türk edebiyatı açısından gezi türü için verimli bir asır olmuştur. Özellikle Tanzimatın ilanı, Batılılaşmanın resmi anlamda devlet politikası olarak kabul edilmesi gezi türünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Gezilen yerler ve bakış açılarındaki değişiklikler görülmeye başlamıştır. Ahmet Mithat'ın *Avrupa'da Bir Cevelan*, Ahmed İhsan'ın *Avrupa'da Ne Gördüm*, Ahmet Şerif'in *Anadolu'da Tanin*, Ali Suad'ın *Seyahatlerim*, Ahmet Rasim'in *Romanya Mektupları* bu dönemin önemli eserlerindedir. 20. yüzyılda ise iş gezileri ve politik geziler bu edebî türü besler. Cumhuriyet Dönemi, yurt içi ve yurt dışı gezilerin iyice arttığı, gezilen coğrafyaların çeşitlendiği, farklı bakış açılarındaki geliştirildiği bu türün pek çok değişik örneğinin görüldüğü bir dönemdir. Halide Edip Adıvar'ın *Dağa Çıkan Kurt*, *Yolculuk Notları*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Alp Dağlarından ve Miss Châlfrin'in Albümünden*, Celal Esad'ın *Seyahat İntibaları*, Selim Sırrı Tarcan'ın *Bugünkü Almanya*, Faik Sabri Duran'ın *İstanbul'dan Londra'ya Şileple Bir Yolculuk*, Celalettin Ezine'nin *Amerika Mektupları*, Ahmet Emin Yalman'ın *San Fransisko'da Ne Gördüm*, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun *Canım Anadolu*, Hikmet Birand'ın *Anadolu Manzaraları*, Selahattin Batu'nun *İsviçre Günleri*, Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları*, Burhan Arpaç'ın *Avusturya Günlüğü*, Falih Rıfkı Atay'ın *Bizim Akdeniz*, Gülten Dayıoğlu'nun *Kafdağının Ardına Yolculuk*, Yavuz Bülent Bakiler'in *Üsküp'ten Kosova'ya*, Buket Uzuner'in *Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları*, Füzûzan'ın *Balkan Yolcusu*, Nedim Gürsel'in *Bir Avuç Dünya* adlı eserleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Zaman zaman deneme türüyle içi içe olan gezi türünün en önemli örneklerinden birini veren yazarlardan biri de Osman Cemal Kaygılı'dır.² Geçim sıkıntıları başta olmak üzere

¹Siyasî ve sosyal gelişmelerin halkın eğlence kültürü üzerindeki etkisi için bkz. Murat Belge, "Türkiye'de Günlük Hayat", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3-4, s.836-876. Başlangıçtan itibaren İstanbul'da eğlence kültürünün geçirdiği değişim evreleri için bkz. Nevin Meriç, *İstanbul'da Gündelik Hayatın Değişimi: Âdâb-ı Muâşeret 1894-1927*, İstanbul 2000; Yasemin Keskin, *İstanbul'da Eğlence Hayatı (1923-1938)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

² Osman Cemal 4 Eylül 1890'da İstanbul Eğrikapı semti dışındaki Yenimahalle'de doğar. Babası mahallenin mütevazı bakkalı Mustafa Efendi, annesi Gülfem Hanım'dır. (Bazı araştırmacılar Osman Cemal'in annesinin adını Gülfet veya Ülfet olarak vermişlerdir. Bu tartışmalar için bkz. Mediha Mangır, "Osman Cemal Kaygılı-Hayatı, Edebî Kişiliği,

kişiliğinden kaynaklı nedenlerden dolayı çağdaşlarından farklı bir çevrede yaşayan Kaygılı'nın³ hikâye ve yazılarıyla İstanbul'u iyi vesikaladığı görülür. Bu bağlamda öykücülüğü noktasında Ahmet Mithat Efendi ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın devamı olarak kabul edilebilir. İlk yazısı 1910'da *Eşek* adlı dergide yayımlanır.⁴ 1931 yılında *Yeni Gün* gazetesinde "İstanbul'un Köşe Bucağı" başlığı altında yazıları yayımlanmaya başlanır.⁵ Yazı hayatının özellikle son devresinde birçok yazısı *Son Telgraf* başta olmak üzere *Akşam*, *İkdam*, *Cumhuriyet*, *Son Saat*, *Haber*, *Açıksöz* gibi dergi ve gazetelerde yayımlanır. Muhtelif dergilerde kalan bu yazıları, sonraki yıllarda *Köşe Bucak İstanbul*⁶ ismiyle kitap hâline getirilir. Eserde İstanbul semt semt tanıtılır. Buralardaki eğlenceler, ticaret hayatı, yaşam şekilleri bütün çizgileriyle, bütün renkleriyle gözler önüne serilir. Kaygılı, İstanbul'u semt semt, köşe bucak bilen, bilmekle kalmayıp her bölgedeki yaşam tarzları üzerine tecrübeleri olan bir yazardır. Devrin İstanbul'unda yaşayan her din ve ırktan insanların kültürünü yakından tanır. Onların şivelerini bile kolaylıkla konuşabilen yazar bu yazılarında okuyucuyu henüz betonlaşmanın, çarpık kentleşmenin olmadığı yıllardaki bambaşka bir İstanbul'a götürür.

Kaygılı'nın İstanbul'undaki eğlence mekânlarının günümüzdekinden çok uzak bir mahiyet arz ettikleri, farklı oldukları dikkatlerden kaçmaz. Halkın eğlenme isteği ya "kahkaha çiçekli bahçeleri olan kahvelerde ya da meyhanelerde, gazinolarda, ya da sirk, panayır, plaj, hamam" gibi yerlerde giderilir. Bu bağlamda sunulan yazılar yansıtılış şekli itibari ile ince bir dikkat ve gözlemin ürünüdür.

İstanbul'un kenar mahallerinden birinde doğmuş olan Osman Cemal, İstanbul'un en güzel yerinden en kıyıda bucakta kalmış olanına kadar her yeri bilir. Şehri her unsuruyla tanır ve tahlil eder. Halkın eğlendiği mekânları semt semt açıklar. Bu mekânlar; meyhaneler/gazinolar, kahveler, sayfiye ve mesire yerleri, çağlayanlar/çeşmeler, bahçeler/bostanlar, hamamlar, plajlardır. Semtlerdeki eğlence mekânlarını anlatmakla kalmaz, bu eğlence mekânlarının ziyaretçilerini bunların hangi işlerle uğraştıklarını, fiziksel özelliklerini, karakterlerini yer yer tahlil eder.

Osman Cemal âdeta film izler gibi, ya da okuyucuyla muhabbet eder gibi, hatta rehberlik yaparcasına yalın ve içten bir üslupla anlatır İstanbul'u. Anlatmakla kalmaz bizzat okuyucuyla birebir konuşur. Okuyucuyu yanına alıp İstanbul'u semt semt dolaşır. Yüksekçe bir tepeden veya bir binanın penceresinden, balkonundan, terasından, neredeyse her semtinden İstanbul'u seyreder ve çok canlı gözlemlerde bulunur. "Bak şu gördüğün var ya", "hele şuna bak", "geliniz şunu da anlatayım", "şu adamı mı soruyorsunuz" gibi ifadeler kullanır. İstanbul'u semt semt dolaşırken

Eserleri", *Turkish Studies*, Volume 6/4 Fall 2011, p.756, TURKEY). Çocuk yaşlarında babasını ve annesini kaybeder. Akrabalarının yardımıyla okula devam eder.1894 depreminde ilkokula yeni başlayan Osman Cemal, depremden sağ kurtulmasını sağlayan kendisinden üç yaş büyük bir kızı "Aygır Fatma" romanında Zehra adıyla anlatır. 16 yaşında askerî okulu bitirir, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye kâtip olarak tayin edilir. Ancak rahatsızlanıp zorunlu olarak emekliye ayrılır. Sürekli maddi ve manevi sıkıntılar çekse de, neşesinden bir şey kaybetmeyen Osman Cemal 1936'da kendisine soyadı olarak "kaygısız"lığı seçer. Ancak soyadı "Kaygılı" olur. 1943 yılında teşhisi konulamayan bir rahatsızlığa tutulur ve 1945'te Vakıf Gureba Hastanesi'nde hayatını kaybeder. (Yazarın hayatı, romancılığı ve hikâyeciliği için bkz. Reşat Feyzi Yüzüncü, *Osman Cemal Kaygılı, Hayatı-Şahsiyeti Eserleri*, Çığır Kitabevi, İstanbul 1947; Mustafa Apaydın, *Osman Cemal Kaygılı'nın Hikâyeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Baki Kitabevi, Adana 2003).

³ "Tahsin Yıldırım'la Osman Cemal Kaygılı Üzerine...", *Yeni Şafak*, 15 Mayıs 2004.

⁴ Mediha Mangır, a.g.e, s.755-768.

⁵ Yazar 26 Kânunınsani 1931 tarihli *Yeni Gün* gazetesinde yayımlanan "İstanbul Gezintileri" başlıklı yazısında "gazetemiz haftada bir iki gün, İstanbul'un birçok semtlerine, oralarındaki gece ve gündüz hayatına, buraların çarşı ve pazarına, buralarda yaşayan kimselere, buraların maruf tiplerine dair gayet canlı gayet renkli ve resimli yazılar neşredecek, bu suretle İstanbul'da henüz birbirini tanımayan muhtelif semtler ile bu semtlerde oturanları çok yakından birbirlerine tanıştıracaktır" der.

⁶ Osman Cemal Kaygılı, *Köşe Bucak İstanbul*, Selis Kitaplar, İstanbul 2003, 333 s.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

hangi semtte hangi meyhanenin var olduğunu söyler. Zaman zaman önemli müşterilerinin isimlerini de sayar. Kimi zaman da meyhanenin/gazinonun ismini vermekle yetinir. Eser, Anadolu Yakası, Avrupa Yakası ve Müteferrik Yazılar olmak üzere üç bölüm ve İstanbul'un semtleriyle başlıklandığı çok sayıda alt bölümlerden oluşur. Yazar İstanbul'u bir uçtan bir uca dolaşır. Pendik'ten yola çıkar. Kemerburgaz'da son noktayı koyar. Pendik, Kadıköy, Kuzguncuk, Sirkeci, Beyoğlu, Galata, Balıkpazarı, Yenikapı, Kumkapı, Fener gibi semtlerde bulunan Kılıburnu, Beytülhazan, Bodrum Palas gibi yazarın çocukluğunun, gençlik yıllarının eğlenceli mekânları tasvir edilir. Bütün meslek guruplarından insanların bu mekânları tercih ettiği açıkça görülür. Bunlar her dinden, ırktan, milletten şairler, yazarlar, müzisyenler, ressamalar, bürokratlar, askerler, kasaplar, gemiciler, serbest meslek sahipleri, hatta din adamlarıdır.

Dönemin İstanbul'u Osman Cemal Kaygılı'nın yazılarında genel olarak şu eğlence mekânlarıyla yer alır.⁷

Gazino ve Meyhaneler

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte içki yasağının nispeten gevşemesi, içki üretiminin tüketiminin çoğalması beraberinde İstanbul'daki gazino ve meyhanelerin sayısında da ciddi bir artışa neden olur.⁸ Bu dönemde gazino ve meyhaneler eğlence kültürünün temel mekânları olur. Kaygılı'nın da İstanbul'unda söz konusu eğlence mekânları önemli bir yer tutar. Yazarın çocukluğundan itibaren sarhoşlara karşı bir ilgisinin olduğu söylenebilir. Babasının ve diğer yakın akrabaların çevresinin "sarhoşlar adam keser" söylemlerinin sadece çocuğu avarelikten uzak tutmaktan başka bir amaç taşımadığını, ergenliğin ilk yıllarında, sarhoş çevreleriyle tanıştıktan sonra öğrenir. Bu yaşlardan itibaren, "doğrayan", "kıtır kıtır kesen" sarhoş imajı yerini sevimli, gülen, oynayan bir o kadar da cömert, babacan insan imajına bırakır. Bu algı değişikliğinin arka planında bir belalının elinden, mahallede kendisinin sonradan tanıdığı, ancak mahallelinin yakından bildiği Terlikçi Zafer olarak çağrılan 55 yaşlarındaki bir sarhoşun babacan, cesur tavırları sayesinde kurtuluşunun önemli rolü vardır.⁹

Osman Cemal İstanbul'un 1930'lu yıllardaki "akşamcılarını" ve eğlence hayatını anlatır. İstanbul'u semt semt dolaşırken hangi semtte hangi meyhanenin olduğundan, ancak kimi zaman söz konusu mekânların ve müşterilerin isimlerini vermeden bahseder.

⁷ Osman Cemal, yazılarında zaman zaman kendine has bir dil kullanmıştır. Makale içerisinde yazarın dili olduğu gibi aktarılmaya çalışıldı. Dolayısıyla metin içerisinde görülecek bazı sıra dışı kullanımlar veya yazım yanlışları yazarın tercihidir.

⁸ Nostaljik anılarla dolu İstanbul meyhaneleri için bkz. Vefa Zat, **Eski İstanbul Meyhaneleri**, İstanbul 2002.

⁹ Bkz. Osman Cemal Kaygılı, **Akşamcılar**, Arma Yayınları, İstanbul 2003, s.24-25. İstanbul'un içki âlemleri üzerine kaleme alınmış bir anı-roman *Akşamcılar* 1937-1938 yılları arasında *Son Telgraf* gazetesinde tefrika halinde yayımlanır, ardından kitap olarak basılır. İlk tefrikalarda yazarın bizzat kendisi olduğunu varsayabileceğimiz ben anlatıcı ağızından içki âlemleriyle ilk tanışmalar, içki âlemlerine dair hatıralar şeklinde anlatılırken sonradan roman üçüncü kişinin anlattığı anı roman tarzına dönüşür. Romanda olaylar, yedi hatıradan oluşan ilk sayfalar dışında Turhan adındaki kahramana anlatılır. Turhan asıl itibarıyla yazarın kendisidir. Romanın diğer kahramanları da Osman Cemal'in yakın çevresi veya devrin sanatkarları, şairleridir. Dolayısıyla genel olarak roman formatı içerisinde değerlendirilen *Akşamcılar*'ın roman formuna ulaşamamış anılardan seçilmiş anekdotların bir araya getirilmesiyle oluşan bir eser olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Osman Cemal'in *Akşamcılar*'ı, yazarın çocukluğundan beri içki âlemlerinde yakından görmüş olduğu sahneleri, maceraları, mekânları teferruatlı bir şekilde anlatan hatıra roman veya belgesel roman olması açısından önemlidir. Eserde yazarın çocukluk, gençlik dönemlerinde içkiye, sarhoşa, meyhaneye, meyhaneye müşterilerine dair gördüğü şeyler, manzaralar ve onlardan almış olabileceği intibalar canlı bir portre gibi gözler önüne serilir. Çocukluğun bilinen korkuları içerisinde "sarhoş korkusu" ile ilk tanışıklığı anlatılır.

Pendik İskelesi'nde bulunan Giritli Niyazi Efendi'nin Gazinosu ile Hakkı Efendi'nin Panorama Gazinosu yazarın en çok tanıttığı gazinolardır. Giritli Niyazi Efendi'nin Gazinosu'na "Pendikli kibar takımı" (s.25) gelir. Hakkı Efendi'nin Gazinosu da gözde mekânlardandır. Şehreminli Mazhar Reşat Bey bu gazinonun devamlı müşterilerinden olan uzun boylu bir askerî kâtiptir. İki sene önce ailesi ve iki çocuğunu kaybettiği için buraya kafa dinlemek için gelmiştir. Gazinoya sık sık uğrayanlardan Mazhar Reşat Bey "yaman bir av meraklısı ve yaman bir atıcı"dır (s.15). Kadı Kâzım Bey, Giritli Mustafa Bey ve Polis Halil Efendi de en az Mazhar Reşat Bey kadar ava meraklıdırlar. Bunlar bir araya geldiğinde av maceraları dile gelir. Pendik'in sıra dışı ziyaretçilerinden biri de Yanyalı Barbarasu Rasim Ağa'dır. Rasim Ağa günde yirmi fincan kahve içecek kadar kahve tiryakisidir. Akşamları Mazhar Reşat Bey, Kadı Kâzım Bey, Hamdi Usta, Zerzevatçı Aziz Efendi, Gebzeli Kasap Mesrur Efendi, Barbarasu Rasim Ağa ile bir araya geldiklerinde sohbet av maceraları etrafında sürüp gider. Kadıköy'de Mardik Efendi'nin Kıraathânesi'nden sıkılanlar Koço Bey'in Asya Gazinosu'na ya da Nasip Efendi'nin Gazinosu'na giderler. "Koço Bey İstanbul'un en kalantör gazinocularındandır."(s.26)

Nasip Efendi'nin Gazinosu'nun en devamlı müşterisi emlak tellalı Cemal Bey'dir. Mahmut Yesari, Ahmet Rasim Bey'in torunu Osman Bey, spor hakemliği yapan Vedat Rıza ve gazinonun sahibi Nasip Efendi bir araya geldiklerinde kahkahadan içeri girilmez. Nasip Efendi adamına göre davranan, çok güzel yemekler pişiren, "yaman bir zattır."(s.28)

Kuzguncuk'un en önemli caddelerinden İcâdiye caddesi üzerinde bulunan Âşıklar Yolu akşamları ve cuma günleri kalabalık olur. Bu cadde üzerinde kahveler, sinemalar, gazinolar bulunur. Sadri Bey'in iskele başındaki sinemasının biraz ilerisinde Todoroki'nin Gazinosu vardır. Gazinoda çalan bir radyo ile vakit geçirilir. Büyük caddede temizliği ile ünlü Kıryoko Efendi'nin bahçeli gazinosu meşhurdur. Kuzguncuk'un ünlü kasabı Madam Raşel de bu gazinoya gelerek Köfteci Madam Marika ile dertleşir. Madam Raşel olur olmaz şeylere "metelik vermeyen", tutumlu genç bir hanımdır(s.49).

Anadolu yakasını anlatmayı bitirdikten sonra Avrupa yakasını gözlemlemeye başlayan Osman Cemal önce Sirkeci'ye uğrar. Geceleri çok müşterileri olan buradaki gazinoların "adamakıllı alaturka sazları, cazbantları, dansları" meşhurdur.(s.62) Beyazıt'ta ise ufak tefek sıra sıra birahaneler vardır. "Beyazıt, Aksaray, Vezneciler'de oturan akşamcılar, bu küçük, dar dükkânlara dalar, akşam burada demlenirler."(s.74) Buranın en önemli meyhanesi Şişman Kadri Bey'e aittir. Kadri Bey hem dükkânın sahibi hem en sadık müşterisi olduğunu gururla anlatır. Bu sıra sıra dizilmiş birahanelerin bir başka devamlı müşterisi Beyazıt Meydanı'nın tanınmış meczuplarından "Tuzsuz Deli Bekir, nam-ı diğer Koca Mustafapaşalı Nida Bey"dir(s.74). Yazarın ifadesiyle Tuzsuz Deli Bekir akşamları ondan bundan otlanarak demlenir ve sersemliğini bir kat daha arttırır.

Kaygılı Beyazıt'tan Kumkapı'ya geçer ve buradaki gazinoları anlatır. "Fıkara Plajı" ile ünlü Kumkapı'nın en eğlenceli yerleri Kikili gazinolarıdır(s.97). Eskiden beri eğlenceleri, çalgılarının çokluğu ile meşhur bu meyhanelerde tatil günlerinde sabahtan akşama kadar çalıp söyleyerek zamanı geçiren insanlar vardır. Hangi gazinoya girerseniz girin orada udların, lavtaların¹⁰ durmadan çaldığını görürsünüz. Üdî Aleksan Efendi uduyla birlikte bir gazinodan diğer gazinoya mekik dokur. Gazinolarda çalan çalgıcılar alaturka müziği iyi bilen kişilerdir.

¹⁰ Lavta; Arapça "lut", Fransızca ve Almanca "loute", İtalyanca "luito", İspanyolca "partloud" adları ile anılır. Osmanlılar "lavta" adını kullanmışlardır. Görünüş itibari ile uda çok benzeyen lavta uda göre daha uzun saplı ve perdeli bir enstrümandır.

Bakırköy'ün Miltiyadi Gazinosu da eğlencenin doruk noktasına ulaştığı yerler arasındadır. Gazinonun müşterilerinden Cenap Şahabettin Bey genellikle gazinonun yanındaki Herant Efendi'nin kahvesine uğrayarak burada dama, bilardo oynar.

Bahçe ve bostanlarının bolluğu, yeşilliği ile meşhur Eyüp'te bostan iskelesinin sahibi Osman Efendi'nin gazinosu vardır. Osman Efendi hoşsohbet, hazırcevap ve nüktedan bir kişidir. Ancak Osman Cemal gazinonun da eski müşterilerinden kimsenin kalmadığından yakındır. Ticaret-i Bahriye (Deniz Ticareti) müdür muavini Müfit Necdet Bey, ticaret ve zahire borsası müfettişlerinden İsmail Hakkı Bey, İsmail Hakkı Bey'in ağabeyi meşhur Kavuklu Zekai Bey, şair Ekrem Vecdet, Galatasaraylı Emin, Adnan Bey, Balıkçı Kemal, Vanker Hayım Zihni, Veli Oğlu İhsan Bey buranın eski müşterilerinden olup her biri başka bir yere dağılmıştır (s.168-169).

Eğlencenin doruğa çıktığı yerlerden biri de rengârenk kültürü ile Balat'tır. Balat orada oturanlarca iç ve dış Balat diye ikiye ayrılmıştır. İç Balat'ta kahveler, gazinolar, sinemalar, tiyatrolar, muhallebiciler gibi eğlence yerleri de vardır. İç Balat'taki Marmaralı Davit ve Acem Ali Efendi'lerin gazinoları iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalıktırlar.

Ayvansaray'ın önemli mekânlarından biri Hayri Bey'in gazinosudur. Buranın en önemli müşterisi Haliç vapurları makinistlerinden Bahri Usta'dır. Bahri Usta ikramı seven bir zat olduğundan akşamüstü gazinoya tanıdık olsun olmasın herkese "bir tane bendenizden!"(s.204) diyerek ikramda bulunur. Sacit Bey ve Abdurrahman Bey'in dostlarından emekçi Sait Usta ilginç bir kişiliğe sahiptir. Söz gelimi müşterilerin aldığı ekmeklerin parasının veresiye olmasını arzu eder. Hatta parayı peşin veren müşterilere serzenişte bulunur.

Fener'de Kılburnu denilen yerdeki Alçak Gazino, içindeki garsonla birlikte yanan Kılburnu Gazinosu yerine inşa edilmiştir. Alçak Gazino eski gazino gibi "Haliç'in en hatırı sayılır bir eğlenti yeridir."(s.209). Cuma, cumartesi, pazar burası çeşit çeşit insanla dolar. Parası olanlar gazinonun içinde eğlenirken parası olmayanlar içerideki sazlı sözlü eğlenceleri parmaklıkların üzerinden seyrederler. Bahar aylarında sandalların Kahtane (Kâğıthâne) dönüşleri, gazino etrafında sazlı sözlü geçişleri, ayrı bir manzara oluşturur. Yazara göre gazinonun içerisinde saz, bahçesinde söz, sahilde "aman Allah" naraları, meydanda fıstıkçı, fındıkçı, muhallebi, kâğıt helvacı sesleri caddeden otomobil, otobüs düdüklüğü iç içe geçmiş ipliklerden oluşmuş rengârenk bir yumağı andırır(s.209-210).

Hasköy'ün meşhur eğlence mekânı Hasköy Gazinosu'dur. Hasköy İskelesi'nin başında bulunan büyük bahçeli Hasköy Gazinosu genel olarak tenhadır. Ancak cuma günleri ve geceleri, cumartesi akşamları tıklım tıklım olur. Gazinonun sahibi Menteş Efendi'dir. Kahve görevi de gören gazinoda iskambil, tavla oynanır. Gazinonun en kayda değer, popüler müşterisi Kasımpaşalı Kemal'dir. Bu zat gerçekten parlak bir memurdur, iyi eğitim görmüş biridir; ancak eğlenceye düşkünlüğü "Hasköy Gazinosu'nun gedikli bir ucubesi"(s.213) olmasına neden olmuştur. Söylentilere göre Kemal Efendi gençken Hasköy'de bir kıza âşık olur. Bu aşk acı verir. Üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen "eski ve acı hatırasının dumanlı izleri" (s.213) Kemal Efendi'yi Kasımpaşa'dan Hasköy'e sürükler.

Osman Cemal'in "yer üstünde kazan kaynar" sözleriyle tasvir ettiği Balıkpazarı'nın en karakteristik yönü meyhaneleridir. Bu mekânlar birçok şaire ve şiir heveslilerine de eğlence yeri olmuştur. Bu sanatkârların dışında pek çok akşamcı da buraya takılır olmuştur. Buranın müşterilerinin lâkapları da sıra dışıdır: Neyine Gerek Saffet, Baba Saffet, Mütেকait Şefik Bey gibi. Kaygılı, gündüz dilenci olup, karanlık basınca akşamcı olan "Hafız ... Efendi" olarak bilinen birisinden bahseder. Ancak dönemin toplumsal yapısından duyduğu kaygı nedeniyle, bu şahsın ismini boş bırakır(s.218).

Turkish Studies

Tepebaşı'nın önemli gazinoları Kanunu Esasi, Şanselize ve Yıldız'dır. Kanunu Esasi ve Şanselize pek işlek olmadığı hâlde Yıldız gece gündüz doludur. Burada kimse nargile ya da sigara içmeye heves etmez. Çünkü gazino müşterileri "hafif demlenerek" ve oynayarak bütün vakitlerini geçirirler(s.259).

Kaygılı'ya göre Dolapdere havadar olmadığından İstanbul'un en sıkıcı yerlerinden biridir. Dolapdere'nin tek güzel tarafı bahçeli gazinolarıdır. Gazinoların çiçekli, havuzlu bahçeleri ve bahçelerde yaz geceleri gramofonla yapılan ahenkler olmasa buradan geçenler kendilerini bir çukurda hissederler(s.262).

İstanbul'un büyük semtlerinden olan Mecidiyeköy de bol eğlenceli mekânlarıyla Kaygılı'nın yazılarına konu olur. Ancak sadece Ahşap Gazino'nun adı geçer. Gazinonun köyün eski kahvecilerinden İbrahim Efendi'ye ait olduğunu öğreniyoruz. Başka bir ayrıntıya yer verilmez(s.283).

Osman Cemal, Kurtuluş'taki eğlencelerden bahseder. Herant'ın Gazinosu başta olmak üzere Kurtuluş'taki bütün gazinoların içleri ve dışları "hıncahınç" doludur. Herant Efendi'nin Gazinosu'nda İstanbul'un en meşhur Arnavut orkestrası çalar. Bu orkestrayı Klarnet Arnavut Selim Efendi yönetir. Orkestranın amacı Kalyoncu'dan Apukarya âlemi yapmaya gelmiş olan Arnavut kasapları eğlendirmektir. Kaygılı orkestradan sadece Selim Efendi'yi tanıtır:

"Selim Efendi sarı palabıyıklı, uzun boylu, iri vücutlu, yakışıklı bir zattır ve İstanbul'un Arnavutlarınca şimdi burada ondan iyi klarnet çalan ve takımda ondan iyi maestroluk eden yoktur(s.287).

Selim Efendi'den sonra takımın en çok bilinen siması Hafize Hanım adlı Arnavut şarkıcıdır.

Kurtuluş'un bir başka mekânı ise Küçük Gazino'dur. Tramvay yolunun solunda yer alan gazinonun içi "kıyamet günü" gibi kalabalıktır. Burada kadın maskaralar mandolin ve armonik eşliğinde bazen dans ederler, bazen hora teperler. Kimi zaman da çiftetelli oynarlar. Burası Sulukule ve Ayvansaray'ın bütün kemancı, zurnacı ve klarnetçilerinin buluşma yeridir. Hatta Sulukule'nin meşhur kemancısı Karamanlı Andan bile koluna bir kadın şarkıcı takıp buraya gelir(s.287-288).

Kaygılı İstanbul'un gazinolarını anlatmayı Sarıyer'le sonlandırır. "Gözü, gönlü yakmayan hafif, narın, mat güzellikleri" ile bu semtin Hacı Osman Gazino'su ile Büyükdere'deki gazinoları kıyaslar. Sarıyer'in gazinolarındaki ortam için, "üç gün otursam canım sıkılmaz"(s.304) der. Büyükdere'deki gazinoların ise kasvetli olduğunu belirtir.

Görüldüğü gibi meyhane ve gazinolar dönemin eğlence kültürü içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Yazar İstanbul'un değişik semtlerindeki gazino ve meyhanelerin müşterilerinden bahseder. Buraların, insanların akşamları ve özellikle hafta sonları stres attıkları, eğlendikleri, kimi zaman tatlı sohbetlere daldıkları, bu bağlamda sadece sarhoş olunan değil, keyifli sohbetlerin de yapıldığı mekânlar olduğu anlaşılmaktadır.

Kahvehâneler/Kıraathâneler

Tanzimattan sonra sosyal hayatta görülen değişim kahve ve kahvehâne kültürünü de etkiler. Bu bağlamda İstanbul'daki kahvehâneler/kıraathâneler birer kültür ve eğlence merkezine

dönüşür.¹¹ Osman Cemal Kaygılı yazılarında kahvehânelerden de geniş olarak bahseder. Halkın ekonomik seviyesinin kahvelere uygunluğu, iş arayan işsizlerin belli yerlerde toplanarak işveren onları bulmasını kolaylaştırması, iş arasında dinlenme, sanatkârlar için bir toplantı yeri, içilen çayla birlikte koyu bir sohbeti yudumlama aracı olması bu mekânları önemli kılar. İstanbul'un hemen her semtine serpiştirilmiş bu sosyal mekânların çoğunun zaman zaman isimleri de verilir.

Hoşgör Çayhanesi, Mardik Efendinin Kıraathânesi, Denizciler Kahvesi, İskele Kahvesi, Sietirli İsmail Efendi'nin Kahvesi, Arapkirli Sadık Efendi'nin Kahvesi, Kırımlıların Kahvesi, Nuri Bey'in Kıraathânesi, Yenicami avlusundaki kahveler, Taş Köprülü Tahir Efendi'nin Kahvesi, Nuri Efendi'nin Kıraathânesi, Nevres Efendi'nin Kahvesi, Çiftesakalın Kahvesi, Kumkapı İskelesi'ndeki sıra kahveler, Yıldız Kıraathânesi, İranî Ali Rıza Efendi'nin Kahvesi, Arnavutların Kahvesi, Yedikule'de Tramvaycılar Kahvesi, Herant Efendi'nin Kıraathânesi, Celil Efendi'nin Kıraathânesi, Eğinli Latif Efendi'nin Kahvesi, İsmail Kâhya'nın Kahvesi, Ali Efendi'nin Kahvesi, Çeşmemeydanı'ndaki çalgılı kahveler, Rizeli Ahmet Efendi ile Sürmeneli Yakup Efendi'nin Kıraathânesi, Koltukçular Kahvesi, Zaferi Millî Kıraathânesi, Erzurumlu Sabri Efendi'nin Çayhanesi, Mehmet Efendi'nin Kır Kahvesi vs. Söz konusu kahveler zaman zaman kıraathâne, çayhane gibi isimlerle de anılır. Bu isim değişikliği yazarın kişisel tasarrufudur. Çoğu zaman bu şekilde isimleri sıralanmakla beraber zaman zaman adları verilmez ancak hangi semtte oldukları belirtilir.

Yusuf Efendi'nin Hoşgör Çayhanesi Pendik'tedir. Hoşgör Çayhanesi'nin çayı, kahvesi, nargilesi meşhurdur(s.15). Buranın en önemli ziyaretçilerinden biri yetmiş beş yaşındaki Onnik Ağa'dır. Aslen Yenimahalleli olan Onnik Ağa, balıkçılık, tulumbacılık, semaicilik gibi birçok iş tattuktan sonra Marmara'da altmış sene kürek çekmiştir. Müşterilerden Yanyalı Barbarasu Rasim Ağa da kahve tiryakisidir. Akşamları Mazhar Reşat Bey, Kadı Kâzım Bey, Hamdi Usta, Zerzevatçı Aziz Efendi, Gebzeli Kasap Mesrur Efendi, Barbarasu Ağa ile bir araya geldiklerinde eğlenceli zamanlar geçirirler(s.16).

Yunan asıllı olan Lambiryadis Efendi de önemli ziyaretçilerdendir. Madalye Bahçesi'ne yakın, güzel bir bahçesi olan köşkün sahibidir. Kolonya tüccarı olan Lambiryadis Efendi "balık ve çiçek mütehasısı"dır(s.16).

Yakacık'ın çarşı meydanını gezerek eğlenmeye gelenler Kavas Ahmet Ağa'nın Kahvesi'nde oturup bir kahve içerler(s.20). Yakacık meydanının "meşhur ve yerli iki siması vardır". Bunlar eski kasaplardan Mahmut Ağa ve Zerzevatçı Paşa Mehmet Ağa'dır. Paşa Mehmet Ağa, gayet şen, alaycı, cömert bir adamdır"(s.20).

Kadıköy'ü gezmek için gidenler ise İskele Meydanı'ndaki Mardik Efendi'nin Kıraathânesi'ne giderler. İri yarı, sakallı, hoş sohbet, nüktedan olan Mardik Efendi'nin çayı, kahvesi, nargilesi meşhurdur. Osman Cemal'in "çok aziz dostumuz"(s.26) diye nitelediği Reşat Nuri de bu meşhur mekânın meşhur ziyaretçisidir. Hatta bu Kıraathâneye sabah akşam uğrayıp çayını, nargilesini içtiği söylenir.

Kadıköy İskelesi'nden Haliç İskelesi'ne geçilen loş koridorun başında Denizciler Kahvesi vardır. Kahvenin sahibi Settar Efendi'dir. Genellikle vapur tayfaları gündüz yorgunluklarını atmak için buraya gelirler(s.31). Beylerbeyi'nde ise bir tenhalık göze çarpar. Beylerbeyi tenhalığını ve yalnızlığını biraz olsun cuma günlerinin kalabalığı ile deniz kenarındaki kahveler münasebetiyle atar(s.44).

¹¹ Serdar Öztürk, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Asrî Kahvehaneler", **Toplumsal Tarih**, c.20, nr.126, Haziran 2004.

Osman Cemal, Beylerbeyi'nin sessizliğinde tanıdıklarını sıcak bir çayın tadında bulmak için İskele Kahvesi'ne gider. Çok tanınan seyyar simitçi Sait Ağa'yı, sesinin güzelliğiyle meşhur Müezzîn Alaattin Efendi'yi İskele Kahvesi'nin müşterileri arasında bulur(s.45).

Çamlıca'da ise Kısıklı tramvay istasyonunda büyük ve bahçeli kahveler vardır. Bu kahvelerin cuma günleri çok müşterisi olur(s.53). Bir başka ifadeyle bir tek boş sandalyesi kalmayacak şekilde kalabalığı göğüsleyen kahvecilerin talihi cuma günü açıktır(s.53).

Beykoz'da Beykoz Çayırı'nın başında "kahkaha çiçekli bahçeleri" (s.55) olan çayır kahveleri vardır. Bu kahveler Beykoz'daki sessizlikten, tenhalıktan payını alır. Buna rağmen çayır kahvesinin bahçesinde bir kaç hanım ve bir kaç erkek oturur. İçilen çaylarda Beykoz'un sessizliğinin aksi tadılır. Bayan ve erkeklerin bir arada kahvede oturuyor olması o yıllardaki kahve kültürünün günümüzdeki kahve kültüründen farklı olduğuna işaret eder.

Sirkeci'nin üstündeki Ankara Caddesi'nde Niğdeli hamalların gittiği Sietirli İsmail Efendi'nin işlettiği kahve vardır. Çayı, kahvesi üç buçuk kuruş olup diğer kahvelere göre çok ucuzdur(s.63).

Çemberlitaş avlusundaki kahvelerden biri Arapkirli Sıdk Efendi'ye ait iken diğeri de Halil Efendi'nindir. Bu kahveler, Karagümrük ahırlarından süt alıp Gedik Paşa, Cağaloğlu, Sultanahmet, Çarşıkapı, Mahmutpaşa taraflarında dolaşan sütçü ve yoğurtçuların bir araya geldikleri yerdir(s.69). Yaz aylarında Çemberlitaş'ın en güzel yeri "Arapkirli Sadık Efendi'nin cami karşısındaki setli ve çifte havuzlu kahvesinin bahçesidir"(s.68). Arapkirli Sıdk Efendi ve Halil Efendi'nin gündüzleri iki Ermeni seyyar açıcıları da vardır(s.69).

Çemberlitaş'ta meşhur turşucuların bulunduğu sokakta çorap fabrikasının karşısında, Kırmılıların çay ve kahvesinin güzelliği ile ünlü kahvesi bulunur. Öğle paydosunda Zeki Efendi'nin monologları buraya doluşan fabrika işçilerini hem dinlendirir hem de eğlendirir(s.69).

Beyazıt'ta Emin Efendi'nin lokantasının karşısına düşen kahveler yaz kış doludur. Bu kahvelerden biri, kahveciler cemiyeti reisi Nuri Bey'indir. Nuri Bey'in Ali Bey adındaki garsonunu İstanbul'da tanımayan nerdeyse yoktur. Yirmi beş otuz sene önce Divan yolunda bulunan Arif'in Kıraathânesi Ali Bey'e aittir. Çok ünlü ve müşterisi bol olan kahveyi tek başına işleten Ali Bey "İstanbul'un en kibar müşterilerini" buraya toplar (s.13). Ali Bey'i tanıyanlar o nerede ise oraya giderler.

Beyazıt'ın tramvay yolundan Aksaray'a doğru giden tarafında orta oyuncuların, karagözcülerin, hokkabazların kahvesi vardır. Bu kahveye çok sık uğrayanlar Monoloğ Tahsin, Terzi Salih, orta oyuncularından Safer Recep, Hokkabaz İzak, Yağcıoğlu, Limoncuoğlu, Karagözcü ve Hokkabaz İrfan, Meddah İsmet Efendi'nin oğlu Kadri'dir(s.74).

Tiryakilerin eğlence yeri ise Kadırga'dır. Nitekim yazın İstanbulluların en hoşuna giden yerler Kadırga Meydanı'ndaki kahvelerin gölgeli bahçeleridir(s.86).

Nargileleri ile ünlü Mahmutpaşa kahveleri kalktıktan sonra kahve, nargile, çay meraklıları Yenicami Avlusu'ndaki kahvelere yönelmişlerse de ağaçlıklı olmadığından tiryakiler pek tatmin olmayarak Süleymaniye'nin sıra kahvelerinden birini tercih ederler ya da Kadırga Meydanı'ndaki meydan kahvelerine yönelirler(s.86). Kadırga Meydanı'ndaki kahvelerden biri Taş Köprülü Tahir Efendi'nin, diğeri de eski "kehlıbarcılardan" İstanbullu Nuri Efendi'nindir. Kahvesi ve çayı devamlı taze ve demli olan bu kahvelerde nargileler buz gibi suyu olan tulumhada, müşterilerin gözü önünde yıkanır(s.86). Kadırga Meydanı'ndaki kahvelerin bahçelerinde oturanlar arasında birçok hikâye ve tekerleme bilen Edirneli Hafız Hüseyin Efendi vardır. Edirneli Hafız Hüseyin Efendi kahveci Nevres Efendi'nin kahvesine oturur. Nevres Efendi'nin müşterileri arasında "talebe

yurdunun taşralı bekâr talebeleri” de vardır(s.87-88).Elektrikle aydınlanan geniş bahçelerde gençler gecenin geç vakitlerine kadar mehtap altında “tatlı tatlı piyasa” ederler. Ancak çalgı, sigara, içki gibi eğlence araçları Kadırga Meydanı’ndaki kahvelerde yoktur. Sadece Nuri Efendi’nin kahvesinde bir gramofon vardır(s.88).

Langa Bahçeleri’nin meşhur işportacılarından Hacer Hanım -asıl ismi Hoşkadem Kalfa-Davutpaşa’da Çiftesakalın kahvesi denilen yerde susam satar. Burada yaz akşamlarında Marmara’yı seyretmeye doyum olmaz(s.91).

Langa Bahçeleri’nin bulunduğu tramvay yolunda Safranbolulu Salih Efendi, Çemişkezekli kömürcü Mustafa Dayı ve Hasan Pehlivan’ın müşterileri olduğu küçük bir kahve vardır. Bu kahvenin bir de kahveci Deli Rıza Bey’i vardır ki, Kaygılı’ya göre onu bütün İstanbul ve bütün Beyoğlu tanır(s.91).

Kumkapı İskelesi’nde olan kahveler balıkçıların tercih ettikleri yeridir. Bunların sohbetleri genel olarak yüzme bilmeyen kimsenin olmadığı bu semtin çocuklarının yüzme yetenekleri etrafındadır(s.94). Yaz aylarındaki coşkunun kışın olmadığı Kumkapı sahillerinin kasveti Kumkapı sakinlerine de yansır. Ancak Kumkapı İstasyonu’ndaki Habip Efendi’nin Kahvesi kışın cuma günleri de güzel bir sohbet mekânıdır. Buranın ziyaretçileri tavla, iskambil, domino oynarlar.(s.96). Habip Efendi’nin kahvesinin müşterisi olan Karabet Ağa’nın da en büyük merakı dominodur(s.97).

Yolu bu sefer Şehzadebaşı’na düşen Osman Cemal, Galip Bey adlı arkadaşıyla Şehzadebaşı’ndaki Yıldız Kıraathânesi’ne gider. Kahvede güreş heyetinden İsmail Hakkı Bey, hakem Cemal Bey, Kadri Bey, Kemal Bey, Ahmet Bey vardır. Müşterilerin sohbet konusu elbette güreştir(s.110). Yıldız Kıraathânesi’nin iç bölmesinde dış doktoru Muhsin Nezihî Bey oturur ve hastalarının dişleriyle ceviz kırdıklarını ve sonra da diş ağrısı şikâyeti ile ona koştuklarından yakınıdır. Kıraathânenin ortasındaki masada dilsizler toplanıp “altmışaltı” oynarlar(s.111).

Şhremini’nin “yaz günü en hoş, en eğlenceli ve en ferah yeri havuzlu kahvedir”(s.114). Tramvay yolunda İranî Ali Rıza Efendi’nin kahvesinin fiskiyesi karşısında oturup çay içmek için yaz mevsiminin gelmesini bekleyenler de az değildir. Kunduracı Mustafa Efendi, onun kardeşi Perukâr Mehmet Efendi, Çemişkezekli Manav Hüseyin Ağa, Üsküplü Sünnetçi İbiş Usta ve Perukâr Mümin Efendi bu müşterilerdendir. Arnavutların Topkapı’daki kahvesi de meşhurdur. Kahvede gazeteci Mehmet Sait, Takkeci muhtarı Şevki Efendi ile edebî tartışmalarda bulunur(s.118).

Yedikule’nin ünlü kahvesi ise Tramvaycılar Kahvesi’dir. “Biletçiler, katmanlar, kontroller, makasçılar...” kahvenin müşteri gurubunu oluştururlar. Vatman İsmail Tramvaycılar Kahvesi’ne geldiğinde kahveye başka türlü bir eğlence havası hâkim olur (s.143). Osman Cemal burada bir saat kadar kalır. Kahvenin sahibi Hazaroz Efendi’dir. Yedikule kahvecilerinin en güzel sesli olanıdır. Kaygılı’ya göre buradaki kahvecilerin “bülbulüdür”. Hazaroz Efendi’nin müşterileri kendisi gibi hoşsohbet insanlardır. Kahvenin garsonu Garbis Efendi’dir. Kahvenin bahçesinin bir köşesinde yarı aşçı, yarı mezeci Barba Tana bulunur. Barba Tana iyi birisi olmasına rağmen dalgın kişiliğiyle bilinir.

Yedikule’deki kahveler çoğunlukla bahçeli, havuzlu, çiçekli, çardaklıdır. Örneğin Satiri’nin ve Dimitri’nin bahçeli, havuzlu, çardaklı, çiçekli kahveleri meşhurdur. Ancak bunlar o zamanki koşullarda şehrin dışında kaldıkları için yeteri kadar ilgi görmezler(s.124).

Deri fabrikaları ve bekârlarıyla meşhur Kazlıçeşme’deki kahveler öğle paydosundan gece yarısına kadar doludur. Özellikle cuma geceleri özellikle yoğun olan Kazlıçeşme kahvelerinde tavla, iskambil, domino, altmışaltı oynanır(s.146).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Bakırköy'ün en çok tanınan kıraathânesi ise Bakırköy İstasyonu'nun yanında bulunan Herant Efendi'nin Kıraathânesi'dir. "Herant Efendi'nin Kıraathânesi de oranın en kibar kahvesidir. Tanınmış edebiyatçılardan Cenap Şahabettin (s.153) özellikle buraya gelip bilardo ve dama oynar. Bakırköy'ün en tanınmış kişilerinden biri olan muallim İsmet Bey, istasyonun sağındaki kahvede oturur ve günlük gazeteleri "didik didik" eder, her satırını okur(s.150). Bakırköy'ün tanınmış simaları ise Celil Efendi'nin Kıraathânesi'ne gelir. Celil Efendi'nin Kıraathânesi'nde esnaf bir yandan çaylarını yudum yudum içerken dertler de bir bir anlatılır. Bir de esnaf o gün boşa, müşteri yoksa Arap Ahmet'le Kemanî Ali'ye çalgı çaldırıp şarkı söyleterek "zamanın esiri" olurlar(s.150).

Otakçı Çayırı'nın üst kısmında bulunan Münzevi Mahallesi'ndeki kahvenin yaz mevsimi boyunca en gedikli müşterisi İstanbul'un eski "ses kralı" meşhur Hafız Sami Efendi'dir. Yazın cuma günlerinde kahvenin bahçesinde oturulacak yer bulunmaz.(s.165) Cuma günleri dışında ise karpuzcu Ali Baba, otçu Recep, Sait Efendi, Muallim Ragıp, Muallim ve Musikişinas Hafız İhsan Bey'lerden başka müşterisi olmaz(s.165-161).

Ayvansaray'ın en meşhur kahvesi Attar Vehbi Efendi'nin karşındaki kahvedir. Buraya Ayvansaray'ın bekâr ameleleri değil, evli barklı ve aynı zamanda Ayvansaray'ın yerlisi gelir. İşçilerin gittiği kahve ise Ayvansaray'daki değirmen tarafındadır(s.204).

İç Karagümrük'te sütçülerin ve inekçilerin gittiği dört kahve vardır. İstanbul sütlerinin çoğu bu kahvelerden yola çıkar. Sütçü ve inekçilerin çoğu Arapkirli ve Eğinlidir. Bunların en çok tanınanları Arapkirli İbrahim Efendi ile Mülga Harbiye Nezareti kâtipliğinden mütekkait Eğinli Halil Efendi'dir"(s.222). Çarşının öteki ucunda da mahalle kahveleri bulunur ve bu kahvelere civardaki mahalleliler gelir. Bu müşteriler de küçük memurlardan ve bir kısım esnaftan oluşur(s.222).

Topane(Tophane), Osman Cemal'in ifadesiyle "en kalabalık bekâr yatağı"dır"(s.247). Buranın en güzel yeri Salıpazarı İskelesi'ndeki kahve ile tramvay caddesindeki sıra kahvelerdir(s.249). Tophane'deki kahvelerin adı verilmez. İsimleri verilmeyen bu sıra kahvelerin müşterileri ise çoğunlukla bekârlardan oluşur.

Çeşmemeydanı'ndaki çalgılı kahveler ramazan gecelerinde memleketin meşhur semaicilerini, manicilerini ve çalgıcılarını ağırlarlar. Buralarda günün ilk ışıklarına kadar mani, koşma, destan v.b söylenerek eğlenilir. Zamanın en bilinen semaicilerinden Zil İzzet ile Acem İsmail bu Çeşmemeydanı kahvelerinin "gedikli birer bülbülleridir"(s.255). Çeşmemeydanı'nın en göze çarpan yeri Rizeli Ahmet Efendi ile Sürmeneli Yakup Efendi'nin Kahvesi'dir. Semtin delikanlıları geceleri ve cuma günleri bu kahvede toplanırlar. Ramazan dolayısıyla kahveciler saz takımı da getirirler. Kahveye gelenler genel olarak ameledir ve hepsinin kendi aralarında kullandıkları birer lâkabı vardır. Bunlardan bir kaç; Dazyan Durmuş, Akpinkon, Çamuroğulları, Atik Zeki, Fitol Burhan, Aslan Reis, Ördek Ali, Rasacı Ahmet, Kel Rıza, Gülüm Avni, Zonguldaklı Hayri, Tirebolulu Bahaettin, Kunduracı Cemal, Kunduracı Derviş, Dalgıç Şevket, İşsiz Şaban vs.(s.255-266).

Kalyoncu Kolluğu'nun iki kahvesi çok bilindir. Sağdaki büyük kahve Beyoğlu garsonlarının, onun karşısındaki küçük kahve ise Beyoğlu dülger ve duvarcıların toplandığı yedir. Gece gündüz dolu olan kahveye garson ve dülger ihtiyacı olanlar gider"(s.266).

Kasımpaşa'da İstanbul'un tanınmış koltukçularından Âsaf Efendi'nin de gittiği, Kasımpaşalı esnafın uğradığı yerlerden biri de Koltukçular Kahvesi'dir. Koltukçular Kahvesi Keçeciler sokağındadır. Kahvenin sahibi Balatlı Hayim Efendi'dir. Perşembe ve cuma günleri koltukçu ve eskici ile dolar. Yasefaçı, Kayserili İhsan Efendi, Malatyalı Cafer Efendi, Balatlı İzak,

Hasköylü Hazkiya, Kasımpaşalı Hidayet, Eyüplü Hasan ve Âsaf Efendi'nin ortağı Gül Mehmet Efendi bu mekâna sık sık gelirler. (s.270).

Beşiktaş'ın en meşhur kahvesi Zaferi Millî Kırathânesi'dir..Çoğu zaman gençlerin uğradığı yer olan kahvede kâğıt oyunları oynanır. Müşterilerinden Nadir, Şevket, Pertev, Ahmet, Orhan, Futbolcu Hayati kendi aralarında maça kaçtı oynarlar. Maça kaçtıda en çok yenilen Saim kaptan, en çok yenen ise sporcu Refik Osman Bey'dir (s.295). Beşiktaş'ta İhlamur'un üstündeki Kahveciler Güzelinin Kahvehânesi'nin çayı, kahvesi, şırası, şerbeti meşhurdur. Kahveciler Güzelinin Kahvehânesi'nde çay ve kahve hem ucuz hem de lezzetlidir.

Ortaköy'de Cavitağa Mahallesi'ndeki kahvede kış gecelerinde yüzük oyunu oynanır. Oyunu kaybedenler ramazan geceleri, eşeklere ters bindirilip kahvenin önünde dolaştırılır(s.299).

İstanbul'dan hava değişimi için Sarıyer'e gelen Ermeniler Sarıyer'de İskele Cami yakınında Erzurumlu Sabri Efendi'nin çayhanesine otururlar. Madam Eliz de bunlardandır.

Eski İstanbul'da Kuzguncuk semti de kahveleri dolayısıyla çok tercih edilen mekânlardandır. Kuzguncuk'un Beylerbeyi tarafındaki Frenk Tepesi'nde Mehmet Efendi isminde bir "Bulgaryalının"(Bulgarın) işlettiği kır kahvesi, akşamları ve tatil günleri halkın rağbet ettiği bir mekândır. Zaman zaman da seyyahların uğrak yeri olur. Mehmet Efendi hoşsohbet biri olmasına rağmen titizdir, çabuk sinirlenir, şekerli kahve isteyen müşterilere inatla sade kahve içirir.

Görüldüğü gibi İstanbul'un her semtinin atmosferine uygun kahveleri/kırathâneleri, kahvecileri ve müşterileri vardır. Kış mevsiminde pişti, maça kaçtı, yüzük, kâğıt oynanarak vaktin geçirildiği bu mekânlarda ramazan gecelerinde orta oyuncuların, hokkabazların gösterileri izlenerek eğlenilir. İşçiler iş bulmak, işveren işçisini bulmak için, amelelerin, dülgerlerin gittiği kahvelere yönelirler. İstanbullular yaz mevsiminde ise kahvehânelerin büyük ağaçlıklı bahçelerinde bir yandan buz gibi soğuk su içerken bir yandan manzarayı seyrederek. Kahveler aynı zamanda dönemin edebiyatçılarının uğrak yerleri ve edebî sohbetlerde buldukları mekânlardır.¹²

Sayfiyeler ve Mesire Yerleri

İstanbul'da halkın rağbet ettiği eğlence mekânlarından biri de sayfiye ve mesire yerleridir.¹³ Osman Cemal sayfiye ve mesire yerlerini anlatmaya Anadolu yakasından, Yakacık'tan başlar. Yakacık "İstanbul sayfiyelerinin "ahu babası"dır. Kartal sıcağın kavrulurken Yakacık'ta esen rüzgârlar serinletici rol üstlenir, insana huzur verir(s.18). Suları da meşhurdur. Ancak buna rağmen Osman Cemal'in hayıflandığı bir durum söz konusudur. Yakacık'ta Şekersuyu, Çalkantı, Çelikli Hacı Yahya, Ayazma ve Korku olmak üzere çeşit çeşit iyi sular varken halk bunları soğuk içme şansını bulamaz. Çünkü Yakacık kahvelerinde bu iyi suları soğutacak buz yoktur(s.14). Burada insanlar her şeye rağmen sıkılıyorsa koru merasını gezerler, Yakacak ile Pendik arasını eşekle seyahat ederler. Yakacık merası denilen yer Pendik'e yarım saat uzaklıktadır. Yakacık bitince Pendik'in sulak bostanları gözüktür. Bu bostanlarda her türden zerzevat bulunur(s.14).

Kaygılı'nın ifade ettiğine göre Yakacık o zamanlar Gayrimüslimlerin ziyaretgâhi olmuştur. Burası özellikle Ermeni, Yahudi ve Rumların hava değişimi için tercih ettikleri yerdir(s.20).

¹²Bkz. Cem Sökmen, **Eski İstanbul Kahvehaneleri**, Ötügen Yayınları, İstanbul 2011. Eserde kahvehâne kültürünün geçmişten günümüze kadar olan serüveni anlatılır.

¹³ Sayfiye(Sayfiyye): Yazlık, yazlık ev, şehre yakın kır kesimi; Mesire: gezinti yeri, gezilecek yer. (Bkz. **TDK Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.)

Yakacık'ın asıl gezinti yerleri Ayazma ile Koru'dur. Burada özellikle cuma günleri oturulacak yer bulunmaz. Buraya gelenler yer yer masalar, sofralar kurarak yemyeşil zeytinliklere, Adalar'a, Marmara'ya karşı oturup akşamı beklerler. Diğer mesirelerde olan çalgı burada olmadığı için çay, kahve, gazoz vs. nispeten ucuzdur(s.21).

Göztepe ve Erenköy, halkın plajlara gitmesi nedeniyle yaz günlerinde tenhalaşsa da buraların asıl güzelliği, “zarif köşkların, meyveli ve gölgeli bahçelerinde” kurulmuş “aile sofralarıdır”. Bu bahçelerde bir yandan meyve yemek bir yandan koyu muhabbete başlamak en güzel eğlencedir(s.23).

Adalar ise güzelliğini çam ağaçlarına borçludur. Heybeliada ve Büyükada'da ortalama bir kalabalık vardır.

Kaygılı adaları alımlı bir kadınla sembolize eder. Yazara göre buraların “ ab-ı hayat içmiş güzel bir kadına benzeyen” mesire yerleri vardır(s.35). Üsküdar ise kış gezintileri için tercih edilen bir yer değildir. Ancak yaz mevsiminin en çok tercih edilen gezi mekânlarından. Üsküdar'ın Çamlıca'dan başka sahildeki Şemsipaşa arsası, Doğancılar Parkı, Sakızağacı, Bağlarbaşı, Salacak Koyu gibi yerler hatırı sayılır güzelliktedir. Bu anlamda Üsküdar'ın park ve bahçeleri Beyoğlu'nun park ve bahçelerinden geri kalmaz. Üsküdar'da çarşı içindeki İnşirah Bahçesi yaz geceleri Üsküdar halkının pek çoğuna eğlence yeri olur(s.38). Meşhur Avcı Sahip Bey ve diğer arkadaşları kış gecelerinde İnşirah Bahçesi'ne gelerek av maceralarını anlatırlar.

Bir diğer eğlence mekânı da Salacık'ta yeni açılan Kızkulesi parkıdır. Parkın en güzel yerinde yükselen setlerin kenarında oturup bir yandan Daruttalimi dinlerken bir yandan da Kızkulesi plajında yüzenleri ve güneşlenenleri izlemek ayrı bir eğlence tadı verir(s.43). Çamlıca ile Kuzguncuk arasındaki Tomruk suyu bahçeleri de eğlencenin yaşandığı mekânlardandır. Bando takımı, mandolin, incesaz, zurna, polka, zeybek çiftetelli gibi çeşitli oyunlar oynanır. Havanın en güzeli manzarının en iyisi, eğlencenin en şatafatlısı ve suyun en nefisi buradadır(s.46).

Üsküdar'daki Fethi Paşa Korusu Kaygılı'nın yazılarında geniş yer bulur. Fethi Ahmet Paşa Korusu'ndaki çam ağaçları cüsse ve boy itibarı ile İstanbul'un en büyük çam ağaçlarıdır. Bu koruda herhangi bir kahve veya gazino olmamasına rağmen cuma günleri oldukça kalabalıktır. Ancak yazara göre Üsküdar'ın asıl gezinti yeri Beylerbeyi tarafında, “Frenk Tepesi” denilen yerdir(s.49).

Osman Cemal bir yazısına “Çamlıca o kadar güzel bir mesire ki” şeklinde Çamlıca'yı överek başlar. Ancak her yerin تنها oluşundan da yakınırs(s.51). Çamlıca'nın en tepesindeki Safa Bahçesi, İstanbul'un en yüksek yeri oluşundan dolayı iyi rüzgâr alır. İstanbul'u dağları, denizleri ile kısacası her şeyiyle bir panorama gibi gözler önüne seren Safa Bahçesi insanda “sabit bir balona binmiş de” manzarının güzelliğinin tadını bu balonda seyrediyor hissi bırakır(s.52). Safa Bahçesi'nin karşısındaki aile bahçesi, Subaşı mesiresi, yabani kekik ve nane kokulu sahipsiz, kirasız kırlar, Tomruk Suyu tarafındaki bahçeler de gezilecek, görülecek, eğlenilecek sıra dışı yerlerdir(s.52).

İstanbul'un bütün güzelliğini bir arada ve bir bakışta seyretmek isteyenler için Beyazıt Kulesi en iyi yerdir; ancak cesaret edip yüz yetmiş altı basamağı çıkmak gerekir. Osman Cemal dinç kafa ile yazılarını yazmak isteyen muharrirleri kuleye çıkmaya davet eder(s.78).

Kaygılı kara ve yumuşak topraklı, bol sulu, bol gübreli Langa bostanlarının en güzel mevsimi yazdır der. Her türlü meyve ve sebze şahlanırken buz gibi akan suya karşı yan gelip dinlenmek ve eğlenmek Langa bostanlarına gelenler için yabana atılacak türden bir zevk değildir(s.89). Yazara göre İstanbul'un en ucuz sayfiyesi ise Çapa ve Şehremini'dir. Açıklığın, yüksekliğin, manzarının en güzeli buradadır. Marmara, Adalar, Fenerbahçe, Göztepe, Bozburun,

Turkish Studies

hatta aydınlık havalarda Mudanya bile gözler önündedir. Sağlı sollu bahçelerin ve bostanların varlığı ile yemyeşil olan Çapa ve Şehremini, baklavasının, böreğinin ucuzluğu ile de dikkat çeker. Ayrıca Yenibağçe Stadyumuna ve Safa bostanına yakınlığı da cabasıdır(s.111-112).

Topkapı'ya gelindiğinde en güzel mekân olarak “Şeyhülislam Bahçesi” göze çarpar(s.116). Topkapı yazın âdeta bir Ermeni sayfiyesidir. Meşhur Kemani Memduh Bey ile kardeşi Üdî Hasan Bey diğer arkadaşlarıyla birlikte bu bahçede çalarlar(s.117). Müşterilerin de çoğu Ermenidir. Cuma ve pazar günleri çok kalabalık olur. Bahçenin garsonlarından Arapkirli Hamdi hem garsonluk yapar hem de saz olmayan günlerde cur'a çalarak bahçedekileri eğlendirir(s.118). Topkapı'nın yanı başındaki Maltepe'nin numune üzüm bağları da güzel gezinti yerleridir. Yirmi otuz çeşit üzümün bulunduğu bağlara çardaklar kurulmuştur. Bu bağlara gelenler çardaklara oturup manzarayı seyretme şansı bulurlar(s.120). Bağın ziyaretçilerinden Arabacı Arap Ahmet Ağa, Arabacı Manto, Şoför Hacı Nuri Efendi, Tüccar Muzaffer Bey, Binbaşı Ziya Bey, Pazarcı Tevfik ve biraderi Fahrettin Efendilerle enişmeleri Osman Efendi ve uzaktan gelen misafirler doyusıya eğlenirler(s.121).

Yaz günlerinde Yedikule'nin en kalabalık ve en eğlenceli yeri Narlıkapı mesiresidir. Denizden sekiz on metre yüksekte ve tam denizin kenarında olan bu yer görülmeğe değer bir mesiredir. Gazino, sinema, radyo gibi eğlence unsurlarının yanı sıra sandal gezintileri ve Adaların geceleri parıldayan ışıkları burayı tercih edilen gezinti yerleri arasında kılar.

Eğrikapı tarafında mısır tarlası denilen(s.125) gezinti alanı vardır. Burası öteden beri İstanbul'un en kötü mesiresi sayılır. Bunun nedeni ise mısır tarlası denilen mesire alanının ağaçsız, gölgesiz, kupkuru olmasıdır. Eğrikapı'dan Edirnekapı'ya gidenlerin bir kısmı arabalarla, atlarla, eşeklerle, bazıları da yaya olarak yarım saat ötedeki Topçular bağlarına, Kazıklıdaki Şifahavuzu'na ve Maltepe'deki numune üzüm bağlarına giderler(s.132). Ramis'in (Rami) ise en meşhur eğlence yeri Talimane karşısındaki korunun yanı başında yeni açılan aile bahçesidir. Buraya gelenlerin çoğu Ramislidir. Halk burada Marmara'ya karşı kavun, karpuz yiyip incesaz, meddah, monolog dinleyerek eğlenirler. Cevat Bey isminde bir monolog her cuma çeşitli monologlar, kantolar vedüetolar ile halkı güldürür(s.136).

Ramis'teki bir diğer gezinti, eğlence yeri ise Maltepe'deki Numune üzüm bağları örnek alınarak yapılmış bağlardır. Buradaki her türlü zerzevat, kavun, karpuz kokusu arasında eğlenilir(s.137).

Topkapı'dan “üç çeyrek”, Edirnekapı'dan yarım saat mesafedeki Kazıklı Bağ ise yemyeşil bir alandır. Her türlü insan ve her türlü eğlence Kazıklı Bağ'da mevcuttur. Osman Cemal “sağı bağ, solu incir, önü bostan, arkası nihayetsiz tarlalar...” ifadesiyle Kazıklı Bağ'ın ne kadar güzel bir mesire olduğunu anlatır(s.142). Yazar, Kazıklı Bağ'ın doğal güzelliği ve manzarasının İstanbul'un hiçbir tarafında olmadığını iddia eder. Ancak Kazıklı'nın bir olumsuz yanı vardır ki o da suyunun kireçli ve kekremsi oluşudur.

Kazıklı Bağ mesiresine cuma günleri Türk, Yahudi, Rum, Ermeni karışık olarak gelir. Mesire cuma günleri en kalabalık anlarını yaşar. Cumartesi günleri sadece Türklerin, pazar günleri ise Musevi, Rum ve Ermenilerin gezinti yeri hâline gelir. Hatta mesire alanları içerisinde en çok tercih edilen olduğundan diğerlerinin “pabucunun dama atılmasına” neden olmuştur(s.143).

Kazıklı Bağ'ın sağındaki İncirlik, Marmara'nın güzel yerlerinden biridir. İncirlik'e gelenlerin eğlencesini sağlayacak kahve, gazino yoktur. Fakat oraya gelenler tarafından mesken edilen her incirin altında kahvelerdeki ve gazinolardaki eğlenceleri aratmayacak nitelikte eğlenceler yaşanır. Buraya gelenler sofralar kurarak yer, içer oynar, dans eder ve türlü eğlenceler yaratırlar. Akşam olunca da buradan ayrılırlar(s.144).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Osman Cemal'e göre İstanbul'un en güzel yeri Florya'dır. Florya'daki Kalitarya bahçelerinden daha güzel bir yer bulunmaz. Havası, manzarası, denizi, kumu, bağı, bahçesi, korusu, bostanı, aydınlığı ve açıklığı ile güzel bir sayfiyedir. Hatta Osman Cemal şair Nedim'in "Demin canlar katar âb u havası cânına" mısrasını Kâğıthane için söylediği hâlde Florya'ya atfetmek ister. Osman Cemal, Kalitarya bahçelerinin dışbudak ağaçları altında Marmara'ya karşı yenilen bir yemeğin ve ardından içilecek olan kahvenin duyulan hazı arttıracığını söyler(s.156).

Kalitarya, Bakırköy'nden Çekmece'lere ve Ramis'e kadar uzanan köylerin içinde en güzel olanıdır ve birinci sınıf sayfiye yeridir(s.159). Kalitarya'nın alt kısmının, İstanbul'un bütün köylerinde olduğu gibi, yolları bozuk ve taşlı iken üst kısmı sayfiyelik köşkerin ve bahçelerin olduğu güzel bir yerdir(s.161). Ortakçılar çayırı da iyi bir gezinti yeridir. Burası Eyüp ile Edirnekapı arasında kalan, manzarası görülmeye değer bir mesiredir. Çayırın üst kısmından İstanbul'un, Haliç'in, Bahariye'nin, Beyoğlu'nun manzarası seyredilir. Yaz akşamları civardaki kadınlar çayıra gelerek akşam eğlencelerini icra ederler(s.164).

Eyüp'ün de kalabalık gezinti yerleri vardır. Baharda ve yaz aylarında Eyüp'ün en tanınmış mesire yerleri Dökmeciler'deki Çırçır Suyu ile Çırçır Suyu'nun üst tarafında bulunan Oluklu Bayır denilen yer ve Oluklu Bayır'ın karşısındaki Şifa Havuzu'dur. Şifa Havuzu'nun ilerisinde tüm İstanbul'un tanıdığı Kazıklı Bağ vardır(s.170). Oluklu Bayır ve Şifa Havuzu güzel mesire yerleridir. Çırçır Suyu'na gelenler genelde Musevi'dir(s.171).

Osman Cemal Sütlüce'yi anlatırken Karaağaç Mesiresi'ni Sütlüce'nin en tatlı ve benzeri olmayan sayfiyesi olarak değerlendirir. Sütlüce tepesine çıkıldığında görülen manzara eşine rastlanmayacak türdedir. Sütlüce tepesinden bakıldığında Eyüp tepeleri, Topçular bağları güneşin batışı sırasında "bir Rumeli kızı gibi gülümser" gibi durur(s.177).

Kasımpaşa ve Sulukule'de yaşanan eğlencelerin aynısı Balat'ta da görülür. Buranın çocukluğu, esnafı, delikanlısı hatta orta yaşlısı bile alaycıdır(s.196).

Balıklı yakınlarındaki dut bostanları ve marul tarlaları cuma ve pazar günleri kalabalık olur. Tatil gününü piknik yaparak ve eğlenerek geçirmek isteyenler buraya gelirler. Bu gezmeler görenlerde bir göç hissi bırakır. Çünkü ocaklar kurulup halılar serilir, bir yandan mangal için et hazırlanır. Bu yüzden bir günlük gezi değil de aylarca kalınacak hissi uyandırır. Burada Ortodoksların büyük Paskalya'sından sonra aynı hafta içerisinde biri cuma biri pazar günü olmak üzere iki büyük panayır kurulur. Hokkabazlar, cambazlar, salıncaklar, laternalar, davullar, zurnalar, kitaralar, mandolinler, armonikler, gramofonlar, seyyar sinemalar, hep bir arada olur. Gürültü, patırtı, rakı, şarap, bira, kanyak gibi alkol tüketimi, tango, vals, holka, çiftetelli, kasap havası hep yan yana ve karmaşık icra edilir(s.207). Hasköy ise eskiden Musevi'lerin sayfiyesi iken şimdi Balat'tan farkı kalmamıştır(s.212). Hasköy'ün zevki, sefası yazın çıkar(s.213). Deniz kenarı pazarlarına ve kır gezintilerine doyum olmaz. Çıksalın ve Bademli de tercih edilen mesire yerleri arasındadır. Çıksalın genç güzellerin salınarak yürüdüğü sayfiye yeri olarak da anlatılır. Çıksalın tepesi yeşil, havadar ve manzarası hoş bir yerdir(s.212-213). Fethiye meydanının aşağısında Kesmekaya bostanında kuzulu, keçili, marullu, kâğıt helvalı akşam eğlenceleri yapılarak ayın doğuşu izlenir(s.229).

Şehrin içinde olduğu hâlde havadar olan sayfiye yerlerinden biri de Sultanselim'dir. Kaygılı'ya göre "İstanbul içinde Sultanselimkadar manzarası muhteşem, havası sağlam, güneşi parlak başka bir yer yoktur"(s.232). Haliç'e tam bir kuşbakışı ile bakar. Sultanselim meydanından bakıldığında Beyoğlu, Şişli, Okmeydanı, Kâğıthane sırtları, Eyüp, Ramis, Çamlıca tepeleri, Sarayburnu, Üsküdar, Galata, Unkapanı'nın bütün güzellikleri gözler önüne serilir(s.232).

Turkish Studies

Eğlencelerin bahçelerde paylaşıldığı mekânlardan biri de Cihangir'dir. Cihangir'de yan yana dört bahçe vardır. Birinci bahçede sinema oynatılır. Cuma ve pazar günleri çok kalabalık olur. Bahçenin çardaklı kısmı tavla meraklıları ile dolar. İkinci bahçe olan Yeşil Palas da birinci bahçe gibidir; ancak tavla oyunları yoktur. Kalan diğer iki bahçenin adı da Kaval Palas'tır. Bu bahçelerde de atlıkarınca, kayık sandalları, kukla, tiyatro eğlenceleri vardır. Hatta Seyfi adında bir genç yüzünü gözünü boyayarak eşeğe ters biner ve elindeki trompetle ziyaretçileri eğlendirir(s.250-251).

Mecidiyeköy'ün ise en hoş yeri Büyükdere şosasının asıl dutluk denilen yerindeki Koli'nin bahçesidir. Burada cuma ve pazar günleri gramofon, mandolin, kitaralar çalmır, dans edilir. Seyyar fotoğrafçı Tebrizli Ali Efendi'ye fotoğraf çektirilir. Bu dutluktan, Koli'nin bahçesinden görünen manzara için Osman Cemal: "Marmara tıpkı bir faraş gibi görünür"(s.284) der. Osman Cemal böylece sayfiye yerlerini anlatmaya son verir.

Görüldüğü gibi dönemin İstanbul'unda halkın piknik yaptığı, boş vakitlerini geçirdiği gezinti yerleri sadece yenilip içilen mekânlar olarak algılanmamış aynı zamanda içlerinde bir eğlence kültürünü de barındırmışlardır. Osman Cemal, her semtte gezilebilecek sayfiye yerlerini adları ile birlikte telaffuz etmiş ve ön plana çıkan özellikleriyle okura tanıtmıştır. Kimi yerlerin iyi sularını, kimi yerlerin manzarasının gözle görülemeye değer olduğunu, kimi yerlerin çalgısını, eğlencesini, cümbüşünü, zaman zaman da ekonomik oluşunu anlatır. Kimi yerlerin üzümlerinden, kavunlarından, karpuzlarından ve çeşitli zerzevatından bahseder.

Çağlayanlar/Çeşmeler

Osman Cemal'ın yaşadığı dönemde İstanbul'un bir başka eğlence mekânı çağlayanlar ve çeşmelerdir. Kaygılı'nın yazılarından anlaşıldığı kadarıyla, çeşmeler ve çağlayanlar da halkın eğlence mekânı olmuştur. Bunun, İstanbul'un geçmişten günümüze miras kalan içme suyu problemiyle ilintili olduğu düşünülebilir. Çünkü halk temiz su içmek için iyi suların bulunduğu çeşmelere akın eder. Burada yaşanan manzara ise gözle görülmeye değerdir. Yaşanan su kavgaları, çocukların şakalaşmaları, çeşmelerin bulunduğu semtteki esnafın manzaraya dair karşılıklı konuşmaları, Türk, Rum, Ermeni, Yahudilerin iç içe geçmiş diyalogları eğlence çeşnisi yaratır. Aksaray'daki Horhor Çeşmesi ve Topkapıdaki Halkalı Çeşmesi başta olmak üzere Edirnekapı, Kazlıçeşme, Eyüp ve Sütlüce'nin yanı sıra İstanbul'un muhtelif semtlerindeki çeşme ve çağlayanlar Kaygılı'nın kaleminden birer eğlence mekânı oluverir.

Topkapı, Edirnekapı ve Kazlıçeşme'deki çeşme ve çağlayanlar birer ziyaret yeridir. Topkapı'daki Halkalı çeşmesinde bağıra çağıra su dolduran kişi Şumnulu Kömürcü İslam Ağa'dır. Bağırma nedeni ise çocukların çeşmeyi açık bırakmasıdır(s.117). Edirnekapı'ya yazın tatil günlerinde akın edenler ise Beylerbeyi çeşmesinin bulunduğu koruya giderler. Çeşmenin bulunduğu yerdeki küçük bir korudan ve buranın gezinti yeri olarak kullanıldığından bahsedilir(s.132).

Kazlıçeşme semtinde "yazın çarşının ortasında hiç durmadan kendi kendine kol gibi akan ve suyu, her hâlde İstanbul'daki ekser suculara buzlu diye satılan sulardan daha çok soğuk olan büyük çeşme" (s.146) vardır. Bu çeşmenin durmadan akışı ve sürekli soğuk oluşu dikkat çekicidir. Eyüp'ün "her hastalığa birebir gelen!" (s.170) çırçır suyu meşhurdur. Bu suya düşkün olanların çoğu Musevilerdir. Balathılar, Hasköylüler, Ortaköylüler, Şişhane yokuşundakiler bile gelip çırçır suyundan kum sancısına, mide hastalığına, bağırsak rahatsızlığına iyi geleceğini düşünerek alırlar(s.171). Osman Cemal "Sütlüce'den geçtin mi, sütlü kahve içtin mi?"(s.175) türküsünü

Turkish Studies

hatırlatır. Sütlüce'de iken kahveci Eğinli Kâtip Efendi'den sade kahve içer. Kahvenin karşısındaki çeşmeden iki bardak Hamidiye suyu içer(s.175).

Osman Cemal'in yazılarında adı geçen ilk çağlayan Feriköy'dedir. Feriköy'ün dillere destan siyah çağlayanı halkın rağbet ettiği yerlerden biridir. Bu çağlayan yaz kış kömür tozu renginde akar ve Dolapderesi'ne doğru yol alır, oradan da Kasımpaşa İskelesi'ne gelip Haliç'in rengini gündün güne koyulaştırır. Kapkara suları olan çağlayanın kaynağı bilinmez; ancak geldiği istikamet Bulgar çarşısı ve Osman Bey'in arka tarafıdır (s.181). Yaz akşamlarında yazarın teneke mahallesi adını verdiği mahallenin yemyeşil bahçelerinden "güldür güldür" akarak geçen, kömür tozu rengindeki çağlayana karşı oturup kahve içmek, yaz gecesinin keyfini sürmek başka bir eğlencedir(s.181).

Eğrikapı'da da güldür güldür akan bir çağlayandan söz edilir. Her gün tonlarca "kırk çeşme suyu" çağlayan şeklinde Haliç'e dökülür. Bentlerden şehre gelen sular Savaklar Çeşmesi'nin içindeki kırka yakın oluktan geçerek şehrin diğer çeşmelerine taksim olunur. Savaklar çeşmesinin içi görülmeye değer bir yerdir. Yaz günü susayıp buraya gelen yolcuların canı artık dışarı çıkmak istemez. Taksim havuzlarına kırka yakın oluktan gürüldeyerek akan ve sonra havuzlardan başka oluklara boşalan buz gibi suyun manzarasına doyum olmaz(s.186). Savaklar Çeşmesi'nin bir kolu da Eğrikapı'nın dibinden akan çağlayandır. Biraz fazla yağmur yağsa bentlerden gelen sular çeşmenin bütün havuzlarını doldurur. Çeşmenin dışarıya doğru akan büyük oluğunu taşırır. Taşan sular Eğrikapı'nın yokuşundan aşağıya doğru, çağlayan uğultusuyla akar ve denize dökülür. Kışın hiç durmadan akan bu çağlayanlar yazın sessizliğe bürünür. Fakat yaz yağmurlarında insan kendini bu çağlayana kaptırırsa gözünü Haliç'te açar(s.186).

İstanbul'un çeşmelerinin ve çağlayanlarının başında bekleyenlerin hafif didişmeleri eğlenceye dönüşüverir. Galata'dan Beyoğlu'na çıkan ve Yüksek Kaldırım olarak bilinen merdivenden Kuledibi'ne sapan yolda Hamidiye suyu akar. Hamidiye çeşmelerinden su doldurmak için nöbet bekleyenleri ve birbiriyle münakaşa edenlerin sözlü sataşmalarını seyretmek oldukça keyiflidir(s.246). Âşıklar Mezarlığı'nın da altında her zaman oluk gibi Hamidiye suyu akan bir çeşme vardır. Çeşmenin başında sabah akşam "on beş, yirmi saka, kırk elli teneke, on beş yirmi fiç, beş altı at, eşek ve bütün bunlarla beraber ellerinde testiler, kovalar, sürahilerle bir alay mahalleli bekler"(s.269). Çeşmenin başında su bekleyenler arasında hafif çekişmeler, didişmeler olur, tenekeler, testiler, fiçiler elde artık ne varsa birbirine girer; fakat sorun, uzatılmadan çözüme kavuşturulur. Çeşme başındaki şamata böylece sona erer. Kasımpaşa'nın sağ tarafındaki mahallede oturanlar içme sularını bu çeşmeden temin ederler(s.269).

Sonuç olarak, Osman Cemal'in yazılarından anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'un o zamanlar için de en büyük problemlerinden biri içme suyu olmuştur. Halk iyi sulara akın etmiş, çeşme başındaki ufak tartışmalar seyredenler için farklı bir eğlence ortamı oluşturmuştur. Bunun yanı sıra çeşmeler ve çağlayanlar, İstanbul halkının güzel vakit geçirdiği bir gezinti yeri olmuşlardır.

Hamamlar

İstanbul'un tarihsel dokusu içerisinde en dikkate değer kültür envanterinden biri de hamamlardır. Ancak hamamlar Kaygılı'nın yazılarında en az yer verdiği eğlence mekânlarındandır. Bahsedilen hamamlar ise ayrıntıya inilmeden verilmiştir.

Kumkapı'da Fıkara Plajı'nın olduğu yerde etrafı duvarla, tahta perdelerle çevrili deniz hamamları vardır. Kumkapı'da deniz hamamı için kapıdan girerken bilet alındığı hâlde

Turkish Studies

hamamlarda kimse yoktur. Bunun nedeni insanların açıktaki Fıkara Plajı'nı tercih etmesidir. Sadece Kumkapı'daki deniz hamamlarının yapısı farklıdır. İstanbul'daki deniz hamamlarının hepsinin etrafı böyle sınıksız kapalıdır. Burada amaç kazaları önlemek gibi gözükse de asıl neden para vermeden açıktaki denize girenleri para ile hamama sokmaktır(s.92).

Kumkapı deniz hamamındaki manzara görülmeye değerdir. Burada yedi yaşından on yedi yaşına kadar çoluk çocuk yıkanırken yukarıda kale duvarlarının üzerine kurulan insanlar aşağıdaki cıvıltıyı, eğlenceyi, şamatayı seyrederek(s.94).

Bilindiği gibi İstanbul'da aynı ismi taşıyan iki Sultanhamamı ve bunların iki meydanı vardır. Kaygılı'nın bahsettiği Sultanhamamı Fatih ile Balat arasındadır. Buradaki Sultanhamamı'nın hamamı meşhurdur. Tekirsaraylı Hayimaçien önemli müşterisidir. Tekirsaraylı Hayimaçi, hamamın içindeki kurnanın büyüklüğünü şöyle ifade eder:

“Bu hamamın içinde bir kurna var ki içine giren insan yüzme bilmezse boğulur!”(s.201).

Ayvansaray'da İvaz Efendi mahallesindeki Hançerli Hamam denilen hamamın havası ve manzarası sıra dışıdır. “İstanbul'da bir eşi daha yoktur.” (s.205) Hamamın kapısında,

Taharetle erer hakka girenler

Şifa bulur mu hamama girenler” (s.205) yazılıdır.

Hançerli Hamam'ının asıl zevki, eğlencesi yaz mevsiminde olur. Çünkü “Lonca”lılar bu hamama gelin getirirler ve bu gelin merasimi görülmeğe değerdir(s.205).

Plajlar/Sahiller

Eski İstanbul'da halkın bir araya geldiği mekânlardan biri de plajlar ve sahillerdir. Geleneksel Osmanlı kültüründe pek rağbet bulmayan denize girme kültürü, Cumhuriyetle birlikte büyük bir değişime uğramış ve halka açık, hatta kadınlarla erkeklerin bir arada bulunduğu eğlence mekânlarına dönüşüvermişlerdir. Buna rağmen İstanbul'un modern ve kalabalık kent kültürünün getirdiği betonlaşma ve kirlilik ile birlikte adından bile söz edilemeyecek sahillerinin dokusunun 70-80 yıl önce ne kadar farklı olduğunun izlerini Kaygılı'nın yazılarında görmek mümkündür. Zira İstanbul'un sahilleri yıkanılacak, banyo yapılacak kadar temizdir.

Kaygılı'nın anlattığına göre İstanbul'unda plaj olarak da kullanılan sahillerin her biri halkın eğlence kültürünün önemli bir parçasıdır. Kışın yalnızlığa terk edilen sahiller, yazarın ifadesiyle karpuz kabuğu denize düştüğü andan itibaren, yani yaz mevsiminin başlamasıyla çoluk çocuk, kadın erkek kalabalığın adeta şenlik yeri olur.

Yazar, plajları anlatmaya Anadolu yakasında bulunan Pendik'le başlar. “Pendik'in asıl gönül açacak, zevk edilecek, safa sürülecek yerleri deniz kenarlarıdır.”(s.15). Tuzla taraflarındaki ağaçlıklı Madalye bahçesinin arkasında Temenye denilen upuzun sıcak kumsal cuma ve pazar günleri bin bir renkli bir plaj haline gelir. Bu kumsallara battaniye, örtü ve yatak çarşafı getirilerek çadır kurulur, sabahtan akşama kadar denize dalıp çıkanlar bu çadırlarda istirahat ederler(s.15).

Deniz ve plajlar kırsal gezintilere göre daha eğlenceli olduğundan, insanlarda kırlara, bayırlara çıkma isteği azalır. Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe ve Erenköy ıssız bir köy gibiyken plajlar kalabalıktır. Çünkü bohçasını, yiyecek paketini kapan soluğu plajlarda alır. Caddebostanı ve Suadiye plajları en kalabalık plajlardandır(s.22).

Turkish Studies

Yazar, Büyüka'dan bahsederken deniz kenarına oturup karşıdaki dumanlı sahilleri izlemenin keyfini anlatır. Büyüka'da iskeleye yakın plajımsı bir yer vardır ve ada sakinleri banyolarını burada yaparlar(s.35). Yorgolu'da denize girenler çok olsa da Büyüka'nın Maden tarafındaki küçük plajı daha çok tercih edilir. Yorgolu sahilinde güneş kum gibi kaynarken Maden tarafındaki küçük plajda durum o kadar iç açıcı değildir(s.36).

Yazar Üsküdar'ı gezerken Salacak koyunda açılacak plajı okurlara haber verir. Yapılacak plajın İstanbul'a yakınlığı nedeniyle çok talep göreceğini düşünür(s.40).

Osman Cemal'in yazılarında Kızkulesi'nde yeni açılan plajın da bahsi geçer. Kızkulesi plajında akıntı yakın olduğundan plajın suları yazın bile serindir. Burada yüzücüler dikkatli olmak zorundadır; çünkü "burası ne altın kuma, ne gümüş kayaya, ne Bebek'e, ne de Florya'ya benzer"(s.42). Yüzücüler denizden en çok Kızkulesi'ne kadar açılabilir. Bu sınır aşılsa akıntıya kapılarak Bozburun'a kadar sürüklenebilirler(s.42).

Beykoz sahilinde deniz yarışları yapılır. Tamamı iki yüz kişiden ibaret olan kalabalığın yarısı yerli, yarısı da çoluk çocuktan ibarettir(s.54).

Gedikpaşa'da Kumkapı sahiline "kadınlar, kızlar, çocuklar, peştemallarını, sileceklerini, yiyinti sepetlerini"(s.84) alarak yazın yakıcı sıcaklığın hararetini, kimi zaman sahilde kimi zaman deniz hamamında söndürürler.

Kumkapı'nın meşhur plajlardan biri de "Fıkara Plajıdır." Fıkara Plajı Kumkapı'dan Samatya'ya kadar uzanan ve üzeri insandan görünmeyen bir sahildir(s.92). Kumkapı ile Yenikapı arasında plaj, sahil boyu, özellikle cuma günleri yarı çıplak insanlarla doludur. Yazarın dikkatini en çok çocuklar çeker. Sahildeki kale duvarlarının kovuklarında soyunan yüzlerce çocuğun "hepsi de sanki balıklarla hısımlı akraba..."(s.93) gibi çok iyi yüzme bilir. Fıkara Plajı'nda çocukların bu eğlencesine bazen atlar, eşekler de ortak olur. Arabacı yorgun beygirini, seyyar satıcı sıcaktan bunalan eşeğini Fıkara plajına getirerek çocuklarla birlikte yıkar(s.95).

Fıkara Plajı'nın bir diğer eğlencesi sandal sefasıdır. Akşamları genç delikanlılar, kızlar Kumkapı'dan, Yenikapı'dan saati yirmi beş kuruşa tuttıkları sandallarla deniz havası alırlar. Bazen bu sandallarda çilingir sofları kurulur. Gazeller, şarkılar söylenilerek eğlenilir(s.95).

Kış mevsiminde kimsenin uğramadığı Kumkapı ve Yenikapı sahilleri "karpuz kabuğu suya düştükten sonra" harika bir halk plajına dönüşür. İstanbul'un en ücra köşelerinden ne kadar çoluk çocuk ve delikanlı varsa burada olur. Bu yüzden Kumkapı ile Yenikapı arasındaki Samatya'ya kadar uzanan sahil yolu "suda yaşayan çıplaklar diyarını" andırır. İşte bu yüzden Kumkapı'nın ve Yenikapı'nın bir diğer ismi Fıkara Plajı'dır(s.95). Yazın İstanbullulara bedava plajlık yapan Yenikapı ve Kumkapı sahilleri kışın insana kasvet verir(s.96).

Osman Cemal Kaygılı, yaz eğlencelerinin hâkim olduğu plajlara kimlerin gittiğini ve burada yaşanan eğlenceleri de yazarak denizin ve denize girenlerin profilini gözler önüne serer. Yazın gelişini "karpuz kabuğunun denize düşüşü" ile belirleyen Osman Cemal, böylece denizi kirletme yarışının 1930'lu yıllarda başladığını da ifade etmiş olur. Osman Cemal denizin bilinçsizce kullanılmasına ve kirletilmesine kendine özgü mizahi üslubu ile yaklaşır.

Sonuç olarak İstanbul, belli bir dönemdeki yaşam tarzıyla, eğlenceleriyle, Türk edebiyatının önemli isimlerinden Osman Cemal Kaygılı'nın yazılarına konu olmuştur. İstanbul'u semt semt, köşe bucak bilen yazar buralara serpiştirilmiş meyhaneler, kahveler, gezinti yerleri, hamamlar, çeşmeler ve plajlar gibi mekânları, buraların eğlence kültürünü, her din ve ırktan müşterilerini ve onlara ait yaşam tarzlarını, kültürlerini, dillerini, şivelerini, çocuk oyunlarını canlı bir tablo hâlinde, kimi zaman sinema tekniğini kullanır gibi, halkın yazarı, edebiyatçısı kimliğiyle

hatta okurla sohbet edercesine canlı bir tablo hâlinde sunar. İstanbul'un en küçük ve sıradan semtlerinin dahi eğlence kültürüne değinir. Her mahalleyi ve her mahallenin çocuklarını, çocukların yaşadığı kültürel çevreleri tanıtır. Kaygılı'nın yazılarından anlaşıldığı kadarıyla özellikle İstanbul'un iki yakasına serpiştirilmiş kahvehâneler, eski İstanbul aydınlarının en önemli buluşma mekânlarından biriydi. Buralara dolup taşan edebiyatçılar, sanatçılar ve ilim adamları bu kahvehânelerde fikir alışverişinde bulunur ve sohbet ederlerdi. Gençler de bu tartışmalara ve sohbetlere katılırdı.

Osman Cemal Kaygılı'nın anlattığı mekânların İstanbul'un toplumsal kent kimliği içerisinde, eğlence hayatını belirleyen önemli birer unsur oldukları görülür. Değişik din ve milliyetten ve hemen bütün mesleklerden müşterilerinin olduğu bu sıra dışı mekânlar dönemin sanat ve edebiyat çevrelerinin de buluşma yerlerinden olmuş, şiir/edebiyat sohbetlerine sahne olmuştur. Osman Cemal Kaygılı İstanbul meyhanelerindeki eğlence ortamını anlatırken oraların müşterilerini de zaman zaman kendi dillerinden konuşurma yoluna gider. Bir diğer ifadeyle müşterilerin dil özelliklerini olduğu gibi aktarır. Buralara Türklerin yanı sıra Rumlar, Ermeniler başta olmak üzere İstanbul'da yaşayan her kesim milliyet ve dinden insanlar gelir. Farklı dinlere mensup insanların şehrin eğlence kültüründen sorun yaşamadan, barış içerisinde, kendi inançları gereğince yararlanmaları dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

- “Tahsin Yıldırım’la Osman Cemal Kaygılı Üzerine...”, **Yeni Şafak**, 15 Mayıs 2004.
- APAYDIN Mustafa, **Osman Cemal Kaygılı’nın Hikâyeleri Üzerinde Bir İnceleme**, Baki Kitabevi, Adana 2003.
- BELGE Murat, “Türkiye’de Günlük Hayat”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3-4.
- KAYGILI Osman Cemal, **Akşamcılar**, Arma Yayınları, İstanbul 2003.
- KAYGILI Osman Cemal, **Köşe Bucak İstanbul**, Selis Kitaplar, İstanbul 2003, 333 s.
- KESKİN Yasemin (2006), **İstanbul’da Eğlence Hayatı (1923-1938)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- MANGIR Mediha, “Osman Cemal Kaygılı-Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri”, **Turkish Studies**, Volume 6/4 Fall 2011, p.755-768, **TURKEY**.
- MERİÇ Nevin, **İstanbul’da Gündelik Hayatın Değişimi: Âdâb-ı Muâşeret 1894-1927**, İstanbul 2000
- ÖZTÜRK Serdar, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Asrî Kahvehaneler”, **Toplumsal Tarih**, c.20, nr.126, Haziran 2004.
- SÖKMEN Cem, **Eski İstanbul Kahvehaneleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.
- TDK Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- YÜZÜNCÜ Reşat Feyzi, **Osman Cemal Kaygılı, Hayatı-Şahsiyeti Eserleri**, Çığır Kitabevi, İstanbul 1947.
- ZAT Vefa, **Eski İstanbul Meyhaneleri**, İstanbul 2002.